

DİLSİZ ULUS ÖLÜDÜR

Cumhur Bal,
Kafkas Dernekleri Federasyonu Genel Koordnatörü

ABSTRACT

Language cannot keep on living by itself. Language can remain alive if there is a community who speak it and transmit it to others.

Today, more than 6000 languages in the world are living within the boundaries of over 200 states. States should protect, look out for these cultures and languages and keep them alive as its richness and colorful and valuable diversity.

We, by chance, belong to any of these ethnic groups and languages existing in the world. We should not put our ethnic origin, our language which we have owned without any particular effort over other ethnicities and languages.

People should maintain and transmit these cultures and languages that are the common value and heritage of humanity, to their children because “a nation without a language is a dead nation.”

Ana dili sözcüğünün Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde yazılı anlamı şöyledir: “Anadil: İnsanın çocukken anasından, evindekilerden ve soyca bağlı olduğu topluluktan öğrendiği dil”.

Peki, dünyada şu anda ne kadar anadil var biliyor musunuz?

Dünyada şu anda 6 binin üzerinde dil ve dolayısıyla etnik yapı yaşamaktadır. Ancak, bu 6 bin dilin sadece 100 ila 150 adedi, dünya nüfusunun %90’ı tarafından konuşulmaktadır. Geriye kalan 5850 dil ise, dünya nüfusunun geriye kalan

%10'u tarafından konuşulmaktadır. Kaldı ki, bu dillerden %85'ini konuşan sayısı 100 bin kişinin altındadır. %50'sinin konuşan sayısı ise 5–6 bin kişiden daha azdır. Dünya dillerinin büyük çoğunluğunu konuşan %10'luk nüfus ise, dünyanın dört bir yanına saçılmış küçük, korumasız, çoğu yoksul toplumlardan oluşmaktadır. Asıl tehlike de buradadır. Çünkü toplulukların esenlikte olmadıkları, barınmadıkları ve geçinemedikleri yerlerde diller de tehlikededir.

Dil kendini hayatta tutabilen bir varlık değildir!

Konuşulup aktarılabilecek bir topluluk varsa, dil var olabilir. İnsan toplulukları ise ancak, insanların içerisinde barınabileceği yaşanılır bir çevre ve geçimini sağlayabileceği araçlar varsa, var olabilirler.

- Diller, bütün insanların birikmiş bilgeliğinden oluşan zengin bir kaynak yaratmaktadırlar.
- Her dil yaşayan bir müzede, taşıyıcısı olduğu her kültür için bir anıttır.
- Her dilin dünyaya açılan kendi penceresi vardır.

Dünyadaki egemen devlet sayısı 200'ün biraz üzerindedir. Bu da demek oluyor ki, "6.000 dil 200 devletin içerisinde yaşamaktadır" ve dünyada tek dilin konuşulduğu herhangi bir devlet yoktur.

- Çok dillilik bütün devletler için söz konusu olduğuna göre, dilleri ayrılıkların ve bölünmelerin nedeni olarak görmek son derece yanlış bir anlayıştır.
- Çok dillilik barışa, ilerlemeye ve gelişmeye engel değildir. Çok dillilik yurtsever olmaya da engel değildir.
- Dil ve kültür zenginliği, yani kültür çeşitliliği, dünyanın zihin sağlığı ve bilgi birikimi için önemli bir kaynak oluşturmaktadır.
- Tek kültürlü bir dünya, insan yaratıcılığını donuklaştıracak, zevksizleştirecek, renksizleştirecek ve nihayetinde çekilmez hale getirecektir.
- Tek dil ve kültürün savunulmasının barış ve demokrasi getirmesi mümkün değildir. Aksine totaliter bir sistem getirmesi ihtimali daha yüksektir.

Birçok ulus devlet; kendi iç politikaları gereği veya demokrasi anlayışları yeterince gelişmediği için, birçok neden ve gerekçenin arkasına sığınarak, maalesef dil çeşitliliğine ve dolayısıyla kültür çeşitliliğinin temeli olan, ülkelerindeki farklılıklara arkalarını dönmüşler, görmezlikten gelmişler, hatta yok saymışlardır. Bunun nedeni ulus devletin tanımında yatmaktadır. Ulus devlet, ulusunun tek bir etnik gruptan olduğunu iddia eden devletin adıdır. Bu nedenden dolayı, ulus devlet ya kendi etnik gurubunun dışındakileri asimile eder ya da kavga çıkar.

Bu durum hala birçok ülkede devam etmekte, etnik farklılıklara ilişkin talepler iç hukukla ve bazen de zorla bastırılmaktadır.

Bu yüzden BM, AGİK, AB ve AK gibi kuruluş ve organizasyonlar, bu konularla her geçen gün daha yoğun ilgilenmekte ve bütün üye ülkeleri ilgilendiren kararlar, anlaşmalar ve şartlar hazırlamaktadırlar.

Bugün ulus devlet de dönüşüyor.

Burjuvaziler artık milli değil uluslararasıdır. Paranın ne dini, ne mezhebi, ne milliyeti var. Sosyo-ekonomik değişiklikler, kültürel değişikliklere yansıdığı için, artık ulus devletin tek bir etnik grubun kültürel kimliğini dayatma olayı da yavaş yavaş sona eriyor. Biz şimdi bunu yaşıyoruz. Türkiye'deki diğer kimlikler de artık, kendi kimliklerinin tanınmasını ve saygı görmesini istiyorlar.

2001 yılında başlayan "AB uyum paketleri" Türkiye'yi bir ulus devletten, demokratik devlete dönüştürmeye çalışıyor. Türkiye, bütün alt kimliklerin tanındığı, ikinci aşamada saygı gördüğü, üçüncü aşamada da bu saygının gereklerinin devlet tarafından yapıldığı bir demokratik devlete dönüştürülmeye çalışılıyor.

Devletlerin içerisinde birden fazla dil, kültür olduğunu yukarıda belirtmiştik.

Peki, demokratik, çağdaş devletlerin üzerine düşen sorumluluklar nelerdir / neler olmalıdır?

- 1- Devlet etnik yapıları, dilleri yok saymamalıdır,
- 2- Devlet etnik ayrımcılık yapmamalıdır,

- 3- Devlet etnik yapılara aynı mesafede olmalı, birini diğerine üstün kılmamalıdır,
- 4- Devletin dili değil, devletin resmi dili ya da dilleri olmalıdır,
- 5- Devlet ihtiyaç duyan dillere, kültürlere pozitif ayrımcılık uygulamalıdır,
- 6- Sonuç olarak devletler, içlerinde barındırdıkları bu kültür ve dilleri kendi zenginliği, ülkenin çeşitliliği, renkliliği olarak korumalı, kollamalı ve yaşatmalıdır.

Nitekim bunu yapabilen birçok demokratik devlet bulunmakta ve sayıları da her geçen gün artmaktadır. Çok dilliliğin, çok kültürlülüğün tehlike değil zenginlik olduğunun kavrandığı, kabul edildiği bir dönemin başlamış ya da başlatılmış olması bundaki en önemli etmenlerdendir.

Biz insanlar, dünyada var olan bu kadar etnik yapıdan, dilden herhangi birisinin tesadüfen mensubuyuz.

Çünkü hiçbir insan etnik yapısını tercih ederek dünyaya gelmiyor. Peki, hiçbir çaba sarf etmeden elde ettiğimiz bu etnik yapımızı, dilimizi, başka etnik yapıların, dillerin üstünde görebilir miyiz, görmeli miyiz? Hayır.

Bu nedenle temel yaklaşımımız ve bakış açımız şöyle olmalıdır:

- Tüm diller, kültürler yüzlerce kuşağın, binlerce yıl emek vermesiyle ortaya çıkıyor. İnsanların ortaya çıkarttığı bu değerler eşittir ve hepsi de değerlidir. İnsanlığın ortak mirasıdır.
- İnsanlar, insanlığın ortak değeri ve mirası olan bu dilleri, kültürleri devam ettirmek ve çocuklarına aktarmak zorundadırlar. Çünkü bu onlara atalarının vasiyetidir.
- Hiç bir ailenin çocuğuna anadilini, kültürünü öğretmeme; hiçbir çocuğun da anadilini, kültürünü öğrenmeme hakkı yoktur. Anadilini öğrenmek bir gerekliliktir, zorunluluktur. Anadilini öğrenen insan, istediği kadar başka dil de öğrenebilir, bu bir zenginliktir.

Ben bu genel açılım ve tespitlerden sonra, mensubu olduğum Kafkas Dilleri ve onların şu andaki durumları hakkında biraz bilgi vermek istiyorum.

Kafkasya Bölgesi, insanlığın ilk ortaya çıktığı yerlerden bir tanesidir. Dolayısıyla bölgedeki diller de, dünyanın en eski dillerindendir. Bunu, “Bir dil ne kadar çok sestem oluşuyorsa, o kadar eskidir” tespitinden anlayabiliyoruz...

Bizim konuştuğumuz Adigece 58, Abhazca ise 63 sestem oluşmaktadır. Dünyada bu kadar sestem oluşmuş ve halen yaşayan bir dil neredeyse yoktur. Çok fazla sestem oluşan bu dillerin anlatımı son derece zengin, öğrenilmesi ve yaşatılması ise bir o kadar zordur. Nitekim Kafkas dillerinden olan ve 83 sestem oluşan Ubihça, ne yazık ki bu dili son konuşan kişi olan Tefvik Esenç’in 1992 yılında ölümüyle birlikte yok olmuştur.

Adige ve Abhaz dilleri Aleksander Başmakov ve benzer bilim adamlarının tespitleriyle, tarihin karanlıkta kalmış pek çok tarafını aydınlığa çıkaracak, anahtar dillerdir. Bugün eski Anadolu medeniyetlerinden miras kalmış yazıtlar, doğru okunduğunda, bu dilleri bilen insanlarımız tarafından anlaşılabilirdiğini görüyoruz. Anadolu’nun kültür mirasının korunması, bu dillerin yaşaması ve yaşatılması ile mümkündür.

Rus-Kafkas savaşları sonucu sürgüne tabi tutulan Çerkeslerin %80’i, bugün Türkiye’de yaşamaktadır.

Kafkasya’da kalabilen Çerkesler bugün, kendi özerk cumhuriyetlerinde ve bağımsız Abhazya Cumhuriyeti’nde yaşamaktadırlar. Kendi cumhuriyetlerinde anadilleri, aynı zamanda resmi dil olduğu için, kendi anadillerinde eğitim görüyorlar. Üniversitelerde kürsüler ve dil bölümleri var. Tiyatroları var. Kendi dillerinde basılı yedi milyonun üzerinde kitapları var. Kendi anadillerinde yayın yapan radyoları, televizyonları var. Dolayısıyla, sayıca az olmalarına rağmen, dillerini yaşatabiliyorlar.

Suriye’de 70–80 bin civarında Çerkes yaşıyor. Bunlar çocuklarına, kreş ve anaokullarından başlayarak anadillerini öğretim şansına sahipler.

Ürdün’de yaşayan 40–45 bin civarındaki Çerkesin, kendi okulları var.

İsrail’de 4.500 civarında Çerkes yaşamakta. Nüfus olarak en az olduğumuz yer olmasına rağmen, anadilini bilmeyen tek bir Çerkes yoktur bu ülkede. Çünkü İsrail devleti bu dilin ve kültürün kaybolmaması için olağanüstü çaba sarf etmektedir.

Yukarıda da belirttiğim gibi, dünyada en çok Çerkesin yaşadığı yer, 6 milyonun üzerinde nüfusla Türkiye’dir.

Peki, Türkiye’deki durumumuz nedir?

1908’de İkinci Meşrutiyet’in ilanıyla Çerkes Teavün Cemiyeti kurulmuş, sonra Çerkesçe dergi çıkarılmış ve daha sonra İstanbul Beşiktaş Akaretler yokuşunda Çerkes okulu açılmış, burada Çerkesçe eğitim yapılmıştır. 1919 yılında bunların hepsi kapatılmış ve bir daha açılmaları da mümkün olmamıştır.

Yukarıda değindiğim ulus devlet anlayışının tipik örnekleri Türkiye’de de yaşanmıştır. Yani yok sayma ve tekleştirme anlayışı...

Bu anlayış Türkiye’deki Çerkesleri yok olma aşamasına getirmiştir. Yapılan anket ve araştırmalarda 60 yaş ve üzeri insanlarımız anadilini %90’ların üzerinde bir oranda bilir iken, 10 yaş altındakilerin ancak %10’u ana dilini konuşabilmektedir. Yani son 30 yıl içerisinde anadil bilme piramidi tam tersine dönmüş bulunmaktadır.

Türkiye, bugüne kadar şu ya da bu oranda yok sayarak göz ardı ettiği, içimizdeki kültürlere, dillere artık ve nihayet sahip çıkmalıdır.

Anayasamız “Türkiye Cumhuriyeti Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür” diyor. Çelişki şu ki, aynı insan bir gün Almanya Cumhuriyeti Devleti vatandaşı olduğunda Alman mı olacak? Böylesi bir durumda da (sen Almansın denilmemiş) “Hayır, sen yine de Türksün” denilmiş ve tam bir açmazda düşülmüştür. Örneğin; biz Çerkesler, dünyanın yaklaşık 45 ülkesinde yaşıyoruz. Yani, bu tanımlamaya göre vatandaşlık bağı ile bağlı olduğumuz Rusya Federasyonu’nda Rus, Suriye’de ve Ürdün’de Arap, İsrail’de İbrani, Fransa’da Fransız... vb. olmamız gerekiyor. Bu gülünç kavram kargaşasından kurtulma-

mız, korkmadan, çekinmeden birbirimizin varlığını kabul etmemiz, tanımamız gerekmektedir. Bunu yapmak için gereğinden fazla geç kaldık

Bu yanlış anlayış maalesef Türkiye’de Türk, Müslüman, Sünni, Hanefi, Laik, Erkek...vb. kategorisine girmeyenlere, şu ya da bu oranda (çok önemli değil) ayrımcılık yapılmasına neden olmuştur. Bir kategoriye uymayan bir kat, üçüne uymayan üç kat ayrımcılığa uğramıştır. Örneğin, ben ilkokul beşinci sınıf ile başlayan, köyümün dışında okuma sürecimde, her tatil bitip okula dönerken, rahmetli dedemin beni bir kenara çekip “Bak yavrum Çerkesçe konuşma, Çerkes olduğunu söyleme” tembihi ile yola koyulurdum. “Niye dede?” diye sorduğumda da, “Ne yapacaksın oğlum, sen dediğimi tut” derdi. Uzun süre bunu anlayamadığımı, “Biz ne kadar kötü bir şeymişiz meğer!...” diye düşündüğümü ve ciddi şekilde komplekse girdiğimi hatırlıyorum. Buna, ilkokul öğretmenimizin kurduğu “Çerkesçe konuşanları tespit kolunun”, köyün içerisinde Çerkesçe konuştuğumuzu tespit ederek, öğretmene şikâyet etmesiyle yediğim sopalar da eklenince, aslımla, kimliğimle ilgili daha da tedirgin olduğumu bugün hala hatırlıyorum. Yapılan bu ayrımcılığı hepimizin tespit ederek kabul etmesi gerekir ki, yeni açılımlar ortaya koyup, telafisini yapabilelim.

Peki, ne yapılmalı?

2002 tarihli uyum paketi sonucunda açılmasına izin verilen anadil kursları aracılığıyla, ana dil öğretmek mümkün müdür?

Biz Kafkas Dernekleri Federasyonu olarak, bize bağlı 30’a yakın derneğimizde 3 yıldır bu kursları devam ettiriyoruz. Ancak bu süre içinde, hiç dil bilmeyen birisinin bu kurslar aracılığıyla anadilini öğrenmesinin çok zor hatta mümkün olmadığını gördük. Olsa olsa anadilini zaten bilenlere, okuma yazma öğretilenmektedir. Zaten bir çocuğa ya da gence, “Sen mesai saatlerinin dışında akşamları ya da hafta sonları kursa gideceksin ve anadilini öğreneceksin” demek insan haklarına ve eşitlik ilkesine aykırıdır. SBS’den ÖSS’ye her tarafı ders ve kurs olan bu çocuklardan, bunların dışında bir de anadil kursuna göndererek ana dilini öğrenmesini istemek, olsa olsa onun dilinden ve kimliğinden daha da uzaklaşmasına sebep olmak demektir diye düşünüyorum.

Peki, anadili nasıl öğretilir ve yaygın olarak kullanımı nasıl sağlanabilir?

Bunun tek ve en kısa cevabı “öğretmeyi ve yaygınlaştırmayı gerçekten ve samimi olarak isteyerek”. Buna örnek olan, dünyanın birçok devleti var. Bugün İsrail’deki her Çerkes, istisnasız olarak Çerkesçe, İbranice, Arapça ve İngilizce bilmektedir. Basklara, Katalanlara anadillerinin nasıl öğretildiğini biliyoruz. SSCB’de var olan yüzlerce anadilin, bugün Rusya Federasyonu’nda nasıl öğretildiğini biliyoruz. Herkes de biliyor. Dolayısıyla ben burada şöyle öğretilsin, böyle öğretilsin demeye gerek görmüyorum.

Son günlerde gündemde olan TRT Şeş tv kanalı ve diğer anadillerde de yayın yapılması konusu ile üniversitelerde dil kürsüleri açılmasına da, konumuz ile ilgili olduğu için kısaca değinmek istiyorum.

Bugün ben Çerkesim, Lazım, Arnavutum, Gürcüyüm... diyen ve aslını inkar etmemiş olan hiç kimse, anadilinde TRT’nin yayın yapmasına karşı çıkmaz. Dolayısıyla bu yayınların yapılmasına karşı çıkmak, anadilinde yayın isteyen geniş kitlelere karşı çıkmak demektir

“Bu yayınlar TRT tarafından yapılmasın, isteyen kendi televizyonunu kursun, özel kanallar bu yayınları yapsınlar” gibi önermeler de doğru ve gerçekçi değildir. Özel kanal açabilenler zaten açıyor. Buna diyecek bir şey yok. Peki, maliyetleri nedeniyle özel kanallar açamayan, reyting kaygısıyla özel kanallarda da yer alamayan bu diller ne olacak?

Devlet bunlara yine üvey evlat muamelesi mi yapmalı, yoksa pozitif ayrımcılık uygulayarak, bunu yapamayacak kadar güçsüzleştirilmiş, yok olmak üzere olan bu kültürlere, dillere sahip mi çıkmalıdır?

Türkiye’de konuşulan dillerin birçoğu perişan durumda ve kaybolmak üzereler. Ne yazık ki bunu birçok insan anlamak istemiyor. Kaybolan herhangi bir eşya değil ki, onun yerine yenisini alıp koyabilelim. Binlerce yılda oluşmuş bu diller kaybolduğunda, yerine yenisi konulamıyor. Bu diller ÖLÜYOR ve ölen 80 yaşındaki bir insanda değil, binlerce yıllık bir hazinedir.

“İsteyen dilini konuşabilir, öğrenebilir, öğretebilir” gibi boş söylemlerin de artık anlamı yok. Zira “İsteyen aya çıkabilir” demekle eş anlamlıdır bunlar. Soruyorum, dersliği olmadan, öğretmeni olmadan, materyali olmadan... hangi dil öğretilir?

Bir dilin öğretilmesi için en başta, onu öğretecek öğretmenlerin olması gerekiyor. Onun için biz Adıge, Abaza Dili ve Edebiyatı bölümleri açılmalıdır diyoruz. Öğrenilen dilin anlamlı hale gelmesi, gelişmesi için, bu dilin bir şekilde dinlenebiliyor olması gerekir. Sinema filmi, çizgi filmi, tiyatrosu, oyunu, şarkısı, şiiriyle... Bunu yapmaya kendi gücümüz yetmediği için de biz, TRT’den Adıgece ve Abazaca yayın yapmasını istiyoruz. Bunu, dilimizi, kültürümüzü yaşatma sorumluluğumuz gereği istiyoruz.

Sözlerime son verirken, tüm insanlara şu şekilde seslenmek istiyorum:

“Dünyada hayat bulmuş bu dillere, kültürlere karşı olmayalım. Bu kültürü yaşatmak isteyenlere dünyayı dar etmeyelim. Tam tersine, yok olmamaları için onlara yaşam suyu verelim.

Hepimiz, birbirimizi kimliğimizle kültürümüzle tanıyalım. Birbirimizin diline saygı gösterelim. Birbirimize göstereceğimiz saygı, ülkeye de toplumsal barışı getirecektir.

Bu çerçevede, bugünkü sempozyumu toplumsal barışımıza katkıda bulunan önemli bir etkinlik olarak görüyorum. Örgütümüz Kafkas Dernekleri Federasyonu adına bu etkinliği düzenleyenleri kutluyor, mensubu bulunduğum Çerkes toplumu adına tüm katılımcılara saygı ve sevgilerimi sunuyorum.